

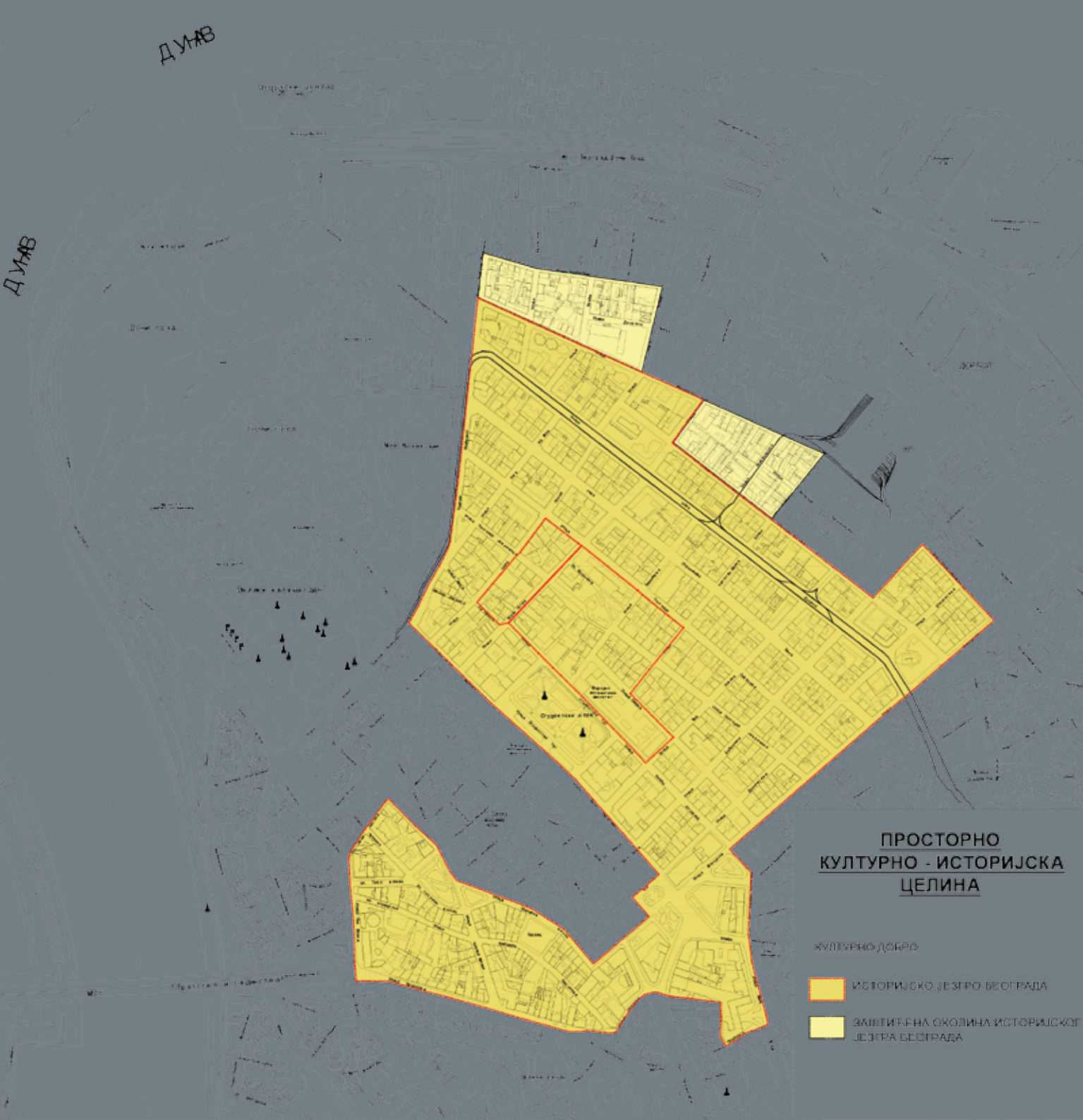

ИСТОРИЈСКО ЈЕЗГРО БЕОГРАДА

THE HISTORIC CORE OF BELGRADE

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade

Историјско језгро Београда

Просторна културно-историјска целина

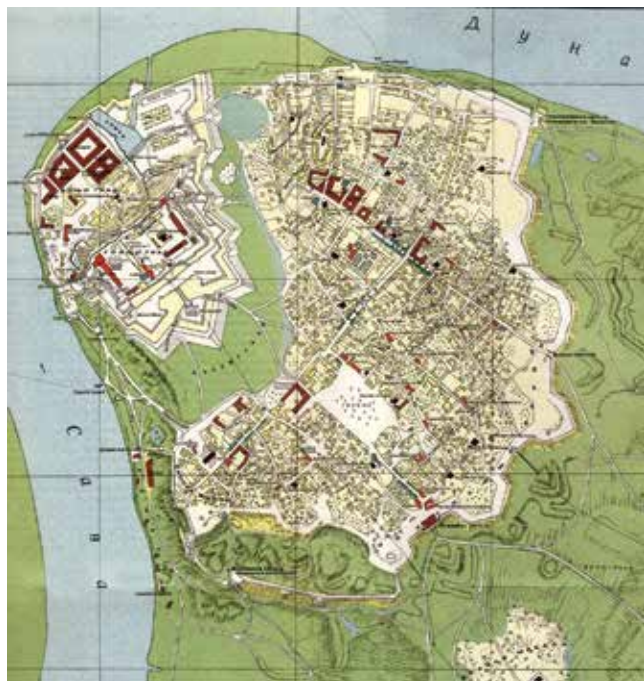
Културно добро

План Београда из 1789. године
1789 plan of Belgrade

Историјско језгро Београда је највећа просторна културно-историјска целина у урбаној структури града, чији слојеви и материјални трагови испишу његову више од две хиљаде година дугу историју. Развој града на ушћу двеју река прати кроз остатке материјалне културе који датирају од првих насеобина, преко келтског насеља, формирања римског Сингидунума, доласка Словена, српске средњовековне државе, периода угарске власти, заузимања града од стране Турака, периода

смене аустријске и турске владавине, све до коначног ослобођења – предаје кључева града и оснивања модерне српске државе. Многобројни археолошки локалитети и налази, малобројни објекти старији од 19. века, као и писани и други историјски извори помажу нам у сагледавању историјских околности, тока развоја, успона и падова града и потврђују његове културно-историјске вредности и карактер који говори о вековној људској потреби да баш на овом месту развија насеље.

Београд између 1740. и 1789. године
Belgrade between 1740 and 1789

Како је настало и развијало се у дугом временском периоду, прожето небројеним разарањима и поновним изграђивањем, урбано ткиво Историјског језгра Београда није хомогено, док његова физичка структура, и поред вишевековног постојања града, услед бурних историјских околности, не досеже даље од 19. века, осим малог броја изузетака.

Историјски развој и генеза

Изузетно повољан географски положај, природни услови и саобраћајни и трговински токови били су предуслови за његов развој и разлог његовог трајања кроз векове.

Римљани су ове просторе с насеобинама келтског племена Скордиска, од којих потиче најстарије име насеља – Сингидунум, освојили почетком нове ере. Формирање,

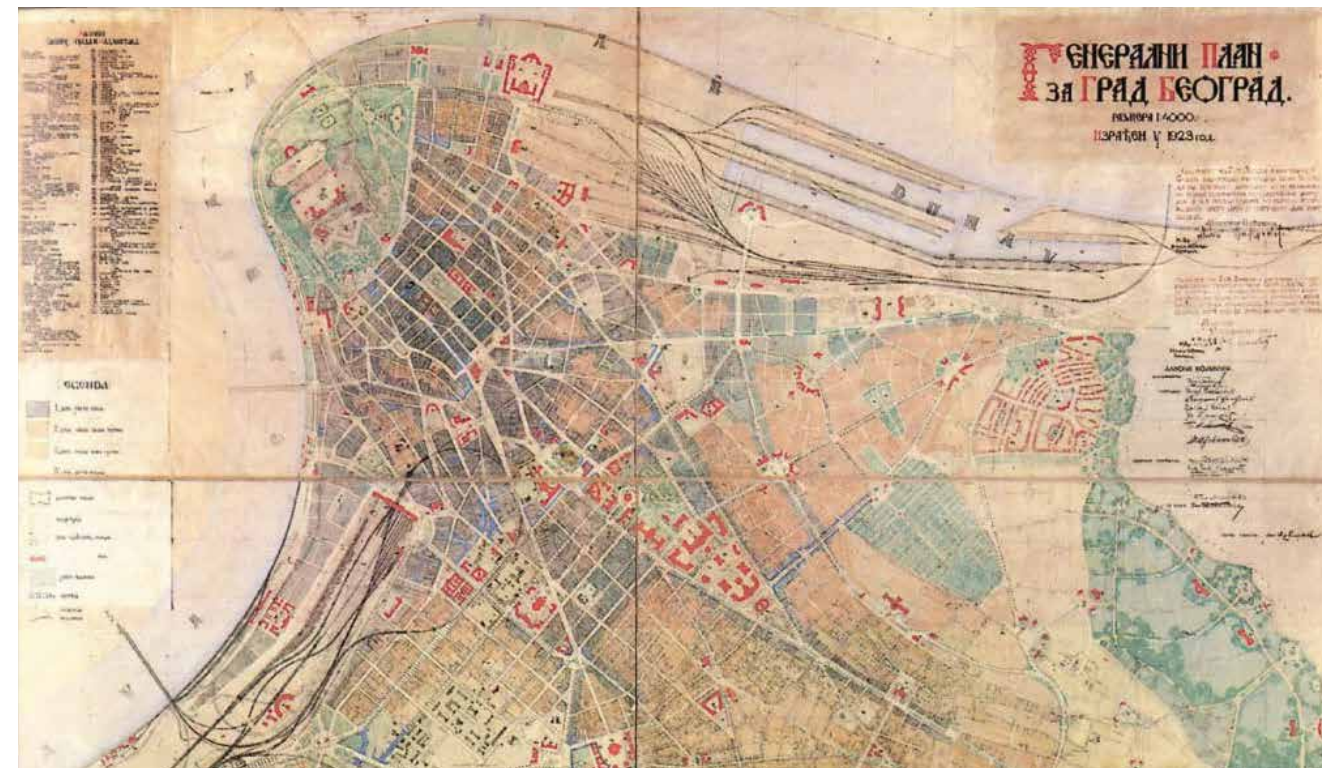

Београд између 1815. и 1862. године
Belgrade between 1815 and 1862

изградња и улога римског Сингидунума, произишли су из његовог природног стратешког положаја и његове улоге у оквиру Дунавског лимеса. Из војног упоришта развило се насеље ветерана. Повољни услови утицали су на развој насеља које се претворило у трговачко и културно средиште. Крајем 3. века, Сингидунум, град са јавним и приватним објектима грађеним по свим принципима римског урбанизма, са Форумом, водоводом и канализацијом – достигао је свој највиши успон.

Током 4. века, након поделе Римског царства на Источно и Западно, продори варвара све више су угрожавали Сингидунум. По доласку Авара и Словена, средином 6. века, Сингидунум се ретко помиње, све до 878. године, када се у були папе Јована Осмог први пут јавља под именом Белиград.

Од првог помињања града у 9. веку, до 12. века, када Београд доживљава просперитет, нема много

података, осим археолошких налаза који то рано насеље позиционирају у подножје Дунавске падине у Доњем граду и Западно подграђе потоњег Београдског града. У 12. веку изграђена су средњовековна утврђења, замак и Савско подграђе, која данас чине делове Горњег и Доњег града Београдске тврђаве. Оскудни подаци о овом периоду не омогућавају да се утврди како је град изгледао.

Читав средњи век био је период бурних и немирних година. У 13. веку, за време владавине краља Драгутина, Београд је први пут ушао у састав српске државе. Археолошки налази из овог раздобља показују да је град досегао до данашње Јеврејске улице, док у другим деловима града унутар Историјског језгра, према Кнез Михаиловој улици и Косанчићевом венцу, нема трагова средњовековног културног слоја који би говорио о насељу. Након угарског освајања и спаљивања Београда 1319. године, заустављен је развој града и његових подграђа, а

Београд постаје само угарска погранична тврђава.

Почетком 15. века, за време деспота Стефана Лазаревића, поново улази у оквире српске државе и постаје њен политички и културни центар, када доживљава пуни процват. Деспот Стефан је у кратком периоду успео да обнови, преуреди и прошири Београд, створивши од њега јако војно утврђење, привредни, културни и верски центар српске државе. После његове смрти, српска војска и највећи део становништва Београда принуђени су да напусте град који поново потпада под угарски власт све до заузимања града од стране Турака 1521. године.

Турци су, након освајања, почели да обликују град према својим узорима, потребама и могућностима. Средином 16. века, град се простирао до Дунава (који је тада био на линији Солунске улице), ширио се на југоисток Улицом цара Душана и Дунавском падином према Васиној улици. У њему је било више муслиманских, хришћанских,

ромских и једна јеврејска махала и око 5 000 становника. У то време јављају се први знаци кризе и стагнације турске владавине, која је после низа сукоба с Аустријом 1717. године изгубила Београд, а убрзо и целу северну Србију.

У периоду аустријске владавине Београдом, од 1717. до 1739. године, град се из оријенталне постепено трансформише у европску варош са елементима планске изградње, ничу нове грађевине у духу барока и град се комунално уређује. Претварање Београда у барокни град прекинуто је поновним турским освајањем, након чега су Аустријанци били приморани да поруше утврђења око града. Уместо бедема изграђен је земљани насип са шанцем.

Инцидент на Чукур-чесми 1862. представља почетак краја турске владавине, која након дугих преговора и под притиском великих сила 1867. године предаје све тврђаве на тлу Кнежевине Србије, предаје кључеве града и напушта га. Ослобођени Београд почиње да се убрзано развија у духу европских стремљења, бришући трагове источњачког утицаја.

Урбани трагови прошлости

Београд је све до седамдесетих година 19. века био јасно подељен на *варош у шанцу* и *град* – тврђаву, одвојену од вароши градским пољем – Калемегданом.

Прекретницу у урбаној историји Београда представља предлог регулације *вароши у шанцу* првог српског урбанисте Емилијана Јосимовића, из 1867. године. Његов, у европским оквирима, пионирски рад на урбаној артикулацији града, у Историјском језгру Београда представља основну матрицу на којој је израстао град каквог данас знамо. Основна карактеристика Јосимовићеве регулације је *отварање* града укидањем шанца и успостављање ортогоналне уличне мреже (уз мања одступања којима је задржавао старе трасе улица и старе вредне објекте), формирањем правилних блокова и парцела, са новом типологијом и карактером изградње и бројним уређеним површинама зеленила и јавних простора. Некадашња линија *вароши у шанцу*, насута и уређена формирањем садова, и данас се читава као Јосимовићева идеја о венцу паркова око старе вароши кроз трасе Косанчићевог, Топличиног и Обилићевог венца, а према Дунаву у линији Скадарске улице.

До 1914. године, Београд је готово у потпуности био урбанистички формиран на основу регулационих планова темељених на Јосимовићевој идеји тоталне реконструкције, да би се у периоду између два светска рата наставила урбанизација, а градска структура добила на висини, изградњом вишеспратница које постепено замењују приземне објекте. Формирају се репрезентативни тргови, јавни паркови и град поприма карактер европске престонице. Након Другог светског рата, у новим друштвеним околностима, разрушени Београд доживео је поновну изградњу и постепено осавремењавање урбане структуре, чиме су образовани нови слојеви урбане генезе Историјског језгра Београда.

Просторну културно-историјску целину чини значајан фонд објеката посебних вредности, као и велики број утврђених културних добара, а у њеним оквирима (као посебна културна добра) издвајају се: Антички Сингидунум, Подручје Кнез Михаилове улице, Подручје око Доситејевог лицеја и Косанчићев венац. Историјско језгро Београда са изграђеном структуром и отвореним јавним просторима представља синтезу тежњи и потреба друштва, од старог века до савременог доба, да обликује јединствен и аутентичан животни оквир, који својим неоспорним археолошким, пејзажним, урбанистичким, архитектонским, социолошким, друштвеним, духовним и свим материјалним и нематеријалним вредностима утканим у дух места, представља сведочанство урбаног континуитета и неодвојив део идентитета града.

Историјско језгро Београда 2017. године је утврђено за културно добро – просторну културно-историјску целину (Сл. гласник РС, бр. 08/17).

Литература и извори:

Документација Завода за заштиту споменика културе града Београда.
Максимовић, Б. (1967), *Емилијан Јосимовић први српски урбаниста*, Београд.
Нешковић, М. (б. д.), *Урбана анализа Старог језгра Београда*, рад писан за потребе проглашења Старог језгра Београда за просторну културно-историјску целину.
Терзић, Д. (1997), *Емилијан Јосимовић, визионар уласка Београда у урбану цивилизацију* : (романсирана биографија), Београд: Друштво урбаниста Београда.

The Historic Core of Belgrade

Spatial cultural and historical ensemble

Cultural heritage site

Јосимовићев план са уцртаним вредним објектима који се задржавају у парковима око Вароши у шанцу
Josimović's town within the moat plan, with marked heritage buildings to be kept and surrounding parks

The Historic Core of Belgrade is the largest spatial cultural and historical ensemble in the urban structure of the city, abounding in layers and tangible remnants that weave its more than 2,000 years long history. The emergence of the city at the confluence of two rivers can be traced from the remains of tangible culture dating back to the first Celtic colony, the formation of the Roman Singidunum, the arrival of Slavs, the medieval Serbian state, the Hungarian rule, the Ottoman conquest, the period of alternate

Austrian and Ottoman rule, to the final liberation and the relinquishing of the keys to the city and the establishment of the modern Serbian state. Numerous archaeological sites and finds, few buildings from before the 19th century, as well as written and other historical sources help us understand the historic circumstances, development, and rise and fall of the city, and point out its cultural and historical values and character that tell of the centuries-long human urge for building a home on that very spot.

План Београда из 1878. године (Зарић)
1878 plan of Belgrade (Zarić)

Since its emergence and development over a long period of time, pestered by countless instances of destruction and rebuilding, the urban tissue of the Historic Core of Belgrade is not homogeneous, while due to the tumultuous historical circumstances, despite centuries-long existence of the city, its physical structure does not reach further back than the 19th century, save for few exceptions.

Historical development and genesis

Exceptional geographic position, natural conditions, and transport and trade routes were preconditions for its development and the reason of its existence throughout centuries.

План Београда из 1893. године (Бешлић)
1893 plan of Belgrade (Bešlić)

The territory settled by the Celtic tribe of Scordisci, who gave the very first name to the settlement that is to become Belgrade – Singidunum, was conquered by the Romans at the dawn of the new era. Establishment, development, and the significance of the Roman Singidunum were rooted in its natural strategic position and the role it played in the Danubian Limes. The military stronghold gradually turned into the settlement of the war veterans. Favourable conditions soon turned the settlement into the bustling commercial and cultural centre. By the end of the 3rd century AD, Singidunum, the town of public and private buildings erected according to all the standards of the Roman urban planning, with a forum, water supply line, and a sewer system, reached its apex.

In the course of the 4th century, following the division of the Roman Empire into the Eastern and Western, Singidunum was plagued by barbarian attacks. Upon the arrival of the Avars and Slavs in mid-6th century, Singidunum was rarely mentioned until 878 AD, when the papal bull of Pope John VIII first referred to it as Beligrad.

From the first reference to the city in the 9th century AD until the 12th-century prosperity, data on Belgrade are scarce, save for the archaeological finds that position the early settlement under the Danube slope in the Lower Town and its western part under the future Belgrade Fortress. In the 12th century, medieval fortifications, a castle and the Sava town under the fortification were built where the Belgrade Fortress's Upper Town and Lower Town stand today. Scarce data about this period does not reveal much of the town's appearance.

The whole Middle Ages were a tumultuous and turbulent period for Belgrade. In the 13th century, during the reign of King Dragutin, Belgrade became a part of the Serbian state for the first time in its history. Archaeological finds from this era show that the town stretched to the present-day Jevrejska Street, while in the other parts of the town inside its historic core, towards Knez Mihailova Street and Kosančićev Venac quarter, no traces were found of the medieval cultural layer which would prove the settlement there. Following the Hungarian conquest in 1319, when the town was burnt down, the development of the fortified town and the adjacent settlements was hindered and Belgrade became but a Hungarian fortified border town.

In the early 15th century, during the reign of Despot Stefan Lazarević, it once again became a part of the Serbian state and grew into its political and cultural centre. It was a period of its full bloom. Despot Stefan quickly managed to rebuild, reorganise and extend the town, turning it in a military stronghold, economic, cultural and religious centre of the Serbian state. After his death, the Serbian army and the majority of the Belgrade population were forced to leave the town when the Hungarians took it over, holding it until the Ottoman conquest of 1521.

After taking over the town, the Ottomans started building it to their cultural role models, adjusting it to their own needs and aspirations. In mid-16th century, the town stretched to the Danube (which run at the time along the present-day Solunska Street), growing towards south-east along the Cara

Dušana Street and the Danubian Slope all the way to Vasina Street. It had one Jewish and several Muslim, Christian, and Roma quarters, and a population of around 5,000. At that time the first signs of the crisis and stagnation of the Ottoman rule appeared. After numerous clashes with Austria, the Ottomans lost Belgrade in 1717, and soon also lost the northern territories of Serbia.

During the Austrian reign between 1717 and 1739, the Oriental town gradually turned into a European town with the elements of planned development, new buildings were erected in the Baroque style and the town boasted communal land development. Belgrade's transformation into a Baroque town was halted by the new Turkish conquest, after which the Austrians were forced to remove the fortified walls around the town and soon an earthen embankment with a moat was built.

The Čukur Fountain incident of 1862 marked the beginning of the end of the Ottoman rule. After prolonged negotiation and pressurised by powerful states, in 1867 the Ottomans relinquished the keys of all the fortified towns in the territory of the Principality of Serbia and left the country. The liberated Belgrade began to develop fast in the spirit of European trends, removing traces of the Orient.

Traces of urban history

Until 1870s, Belgrade was clearly divided into the adjacent town within the moat and the fortress itself, separated from the town by the Kalemegdan field.

The milestone in the urban history of Belgrade was the proposed regulation of the town within the moat by the first Serbian urban planner Emilijan Josimović in 1867. His, speaking in the European terms, pioneering efforts in the Historic Heart of Belgrade towards the urban articulation of the city were the basic matrix on which the city as we know it developed. The basic characteristic of the Josimović's regulation plan was the "opening up" of the city by removing the moat and building an orthogonal street network (with minor deviations that enabled him to keep the old street routes and old valuable buildings) and forming regular buildings blocks and land lots, with the new typology and development character, as well as numerous cultivated green areas and public spaces. The perimeter of the former town within the moat, filled with soil and planted, is still perceived today as

Josimović's idea of a circus of parks around the old downtown formed of the Kosačićev Venac, Topličin Venac, and Obilićev Venac plateaus, sloping towards the Danube along the line of the Skadarska Street.

Until 1914, Belgrade was almost completely urbanistically formed according to various regulation plans founded on Josimović's idea of total reconstruction, only to continue with the urban plans of the interwar period, when the cityscape grew higher thanks to multi-storey buildings that gradually replaced the single-storey houses. Sumptuous squares and public parks were developed, and the city got the character of a European capital. In the aftermath of World War II, in new social circumstances, Belgrade in ruins was rebuilt and it gradually received a modern urban structure, adding new layers in the urban genesis of the Historic Heart of Belgrade.

The spatial cultural and historical ensemble that goes by the name the Historic Core of Belgrade comprises a significant number of buildings of special significance, as well as a large number of designated cultural heritage sites, including the Ancient Singidunum, the Area around Knez Mihailova Street, the Area around Dositej's Lyceum and Kosačićev Venac Quarter. With its structure and open public spaces, the Historic Core of Belgrade is the synthesis of striving and needs of the society, from the ancient history to the modern age, to shape a unique and authentic life frame, which thanks to its undisputed archaeological, landscaping, urban-planning, architectural, sociological, social, spiritual, and all tangible and intangible values that make up the spirit of the place, is an eloquent testimony to the urban continuity and an inseparable part of the city identity.

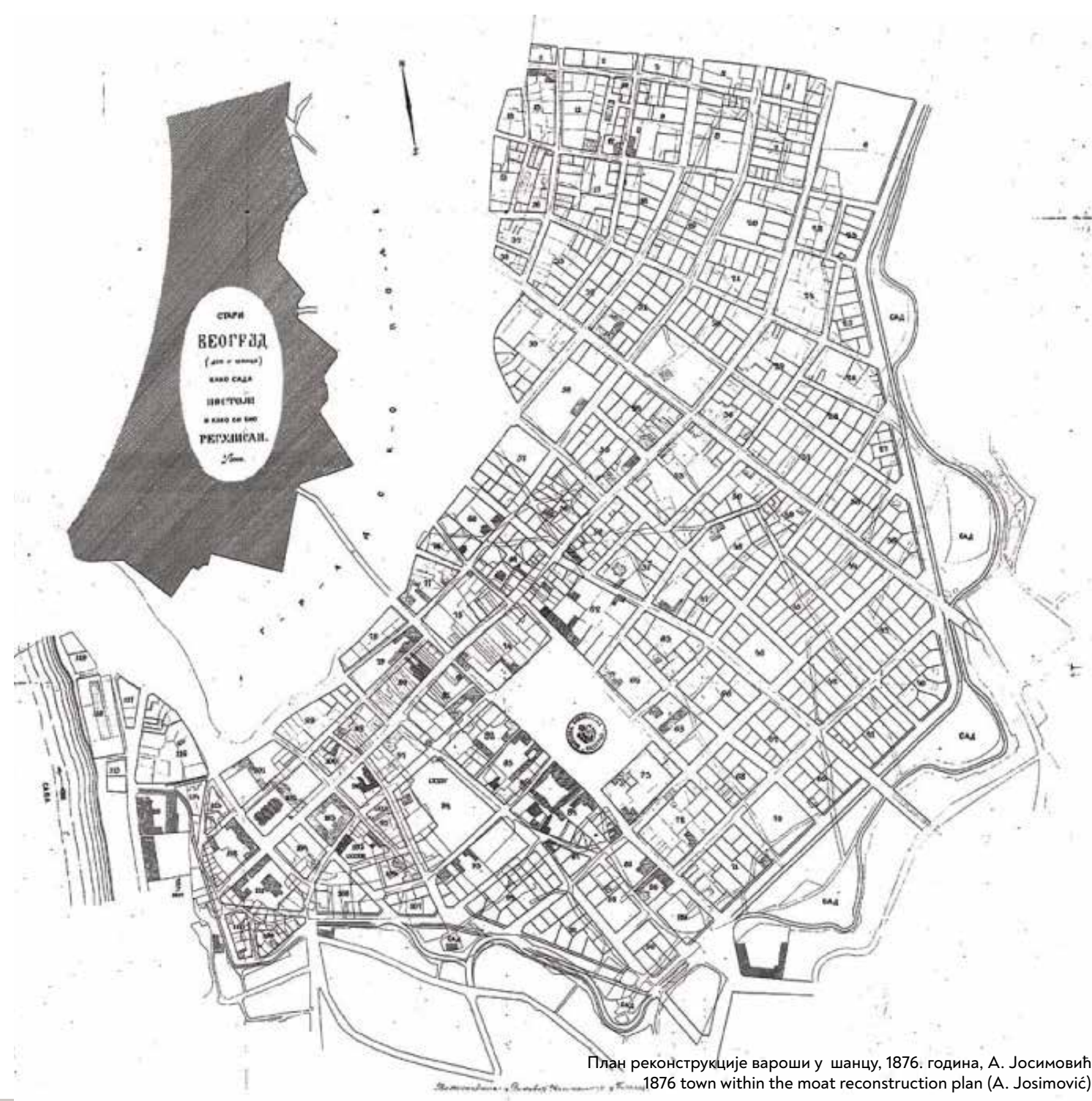
The Historic Core of Belgrade was designated cultural heritage – a spatial cultural and historical ensemble in 2017 (the Official Gazette of the Republic of Serbia, no. 08/17).

References:

- Documents of the Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade.
 Maksimović, B. (1967), *Emilijan Josimović prvi srpski urbanista*, Beograd.
 Nešković, M. (undated), *Urbana analiza Starog jezgra Beograda*, the paper written for the purpose of designating the Historic Heart of Belgrade as a spatial cultural and historical ensemble.
 Terzić, D. (1997), *Emilijan Josimović, vizionar ulaska Beograda u urbanu civilizaciju* (fictionalised biography), Beograd: Društvo urbanista Beograda.

План Београда из 1912. године
 1912 plan of Belgrade

План реконструкције вароши у шанцу, 1876. година, А. Јосимовић
 1876 town within the moat reconstruction plan (A. Josimović)

